

ks. dr hab. Tomasz Rakoczy

ORCID: 0000-0001-5820-5437

Instytut Prawa

Akademia Kujawsko-Pomorska w Bydgoszczy

**Konieczność zastosowania kanonicznego zdarzenia utraty stanu duchownego dla wyrejestrowania osoby duchownej z ubezpieczeń społecznych.
Glosa aprobująca do wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie – III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 21 sierpnia 2013 roku, III AUa 468/13**

The necessity of applying the canonical event of the loss of clerical state for the deregistration of a clergyman from insurance security.

The approving gloss to the judgement of the Court of Appeal in Rzeszów – III Division of Labor and Social Insurance of August 21, 2013, III AUa 468/13

Abstract

The commented judgement concerns the need to apply the term of canon law, which is the loss of the clerical state to determinate deregistration from compulsory insurance security. It should be identified with the statutory deadline for resignation from the clerical state. The legislator recognized the autonomy of the Catholic Church and rightly applied the terms defined by it. In this respect, he defined both the group of clergy subject to insurance, the moment of coverage of insurance obligation, as well as the event that indicates deregistration from insurance. It is not sufficient for exclusion from insurance a unilateral declaration of resignation from clerical state or pastoral functions undertaken, as the appellant believes. They have no effect in the forum of canon law and have no consequences in social insurance law.

Keywords: autonomy of Church, Social Insurance Institution, canon law.

Streszczenie

Komentowane orzeczenie dotyczy konieczności zastosowania terminu prawa kanonicznego, którym jest *utrata stanu duchownego* dla określenia wyrejestrowania z obowiązkowych ubezpieczeń społecznych. Należy je utożsamić z ustawowym terminem *rezygnacji ze stanu duchownego*.

Ustawodawca uznał autonomię Kościoła katolickiego i słusznie zastosował zdefiniowane przez jego prawo terminy. W tym przedmiocie określił zarówno grupę osób duchownych, podlegających ubezpieczeniu, moment objęcia obowiązkiem ubezpieczeniowym, jak i zdarzenie, które wskazuje na wyrejestrowanie z ubezpieczeń. Dla wyłączenia z ubezpieczeń nie jest bowiem wystarczające, jak twierdzi odwołujący, jednostronne oświadczenie o rezygnacji ze stanu duchownego lub z podejmowanych funkcji duszpasterskich. Nie rodzą one skutków na forum prawa kanonicznego i nie mają konsekwencji w prawie ubezpieczeń społecznych.

Słowa kluczowe: autonomia Kościoła, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, prawo kanoniczne.

Decyzją z dnia 1 sierpnia 2012 roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. (dalej: ZUS) stwierdził, że wnioskodawca D.K. jako duchowny, od dnia 1 września 2011 roku podlega obowiązkowym ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowemu i wypadkowemu. Wnioskodawca, będąc osobą duchowną, od dnia 1 września 2009 roku był zatrudniony w Publicznej Szkole Podstawowej w K. i równocześnie w Gimnazjum w K. z wynagrodzeniem przenoszącym minimalne wynagrodzenie za pracę, w związku z czym podlegał ubezpieczeniom społecznym z tytułu pracowniczego. Zatrudnienie ze Szkołą Podstawową ustało jednak z dniem 1 września 2011 roku, co spowodowało, że wynagrodzenie za pracę z tytułu zatrudnienia w gimnazjum obniżyło się do wysokości mniejszej od minimalnego. Z tą właśnie datą odrodził się obowiązek ubezpieczeń społecznych wnioskodawcy z tytułu stanu duchownego.

Wnioskodawca, pismem z dnia 11 września 2012 roku, odwołał się od decyzji ZUS do Sądu Okręgowego w Przemyślu. Podkreślił, że przebyty w dniu 25 czerwca 2011 roku wylew i będący tego następstwem późniejszy stan jego zdrowia wykluczył go praktycznie z życia zawodowego jako osoby duchownej, o czym informował na bieżąco swojego przełożonego, tj. biskupa diecezjalnego. Informował także o aktualnym domowym adresie zamieszkania nie związanym z parafią w N., do której z dniem 1 lipca 2011 roku otrzymał skierowanie, ale w której to pracy duszpasterskiej nigdy nie podjął. W ocenie więc wnioskodawcy ta sytuacja z jednej strony wyklucza przyjęcie, że może podlegać on obowiązkowi ubezpieczenia społecznego jako osoba duchowna, z drugiej zaś mylne informowanie ZUS-u przez kurię, iż miejscem jego pobytu jest parafia w N. pozbawiło go możliwości aktywnego współdziałania w prowadzonym przez organ rentowy postępowaniu wyjaśniającym w niniejszej sprawie, co uzasadnia zarzut nieważności zaskarżonej decyzji.

Ponadto, pismem z dnia 15 grudnia 2012 roku wnioskodawca poinformował biskupa diecezji, że z uwagi na sytuację zdrowotną podtrzymuje decyzję o niepowracaniu do diecezji, niestawiennictwie w parafii w N., oczekując decyzji o przeniesieniu go do stanu świeckiego. W odpowiedzi na powyższe biskup [...] w piśmie z dnia 29 grudnia 2012 roku zachęcał D.K. do ponownego przemyślenia

swojej decyzji, polecając jednocześnie, aby ten osobiście stawił się w K. Wobec braku spełnienia przez wnioskodawcę tego polecenia, biskup [...] w piśmie z dnia 6 lutego 2013 roku poinformował, iż w świetle prawa kanonicznego jednostronna deklaracja o odejściu z kapłaństwa nie rodzi skutków prawnych. Jednocześnie D.K. udzielone zostało upomnienie kanoniczne z powołaniem się na kan. 1339 i kan. 1347 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego¹ (dalej: KPK) wraz z ostrzeżeniem, że w przypadku dalszego trwania w nieposłuszeństwie wymierzona być może kara suspensy. W międzyczasie zaś, pozwany organ rentowy wydał – zaskarżoną w niniejszym postępowaniu – decyzję z dnia 1 sierpnia 2012 roku o obowiązkowym ubezpieczeniu społecznym wnioskodawcy jako duchownego, od dnia 1 września 2011 roku.

Niezależnie od tego, apelujący kwestionował stanowisko sądu okręgowego co do konieczności posiłkowania się przepisami prawa kanonicznego dla określenia jego statusu ubezpieczeniowego jako osoby duchownej. Utrzymywał, że powyższe nie ma swego uzasadnienia w przepisach ustawy systemowej, a tym bardziej w ustawie zasadniczej, która nie wymienia prawa kanonicznego jako źródła powszechnie obowiązującego prawa. Wskazując na art. 65 Konstytucji RP i podkreślając świecki charakter państwa, wnioskodawca wyprowadził wniosek o skuteczności wystąpienia ze stanu duchownego dla potrzeb ubezpieczeniowych, wyłącznie na podstawie swego złożonego w tym przedmiocie oświadczenia (co miał uczynić już w październiku 2011 roku, choć nie zostało to formalnie odnotowane przez pracowników ZUS), popartego faktem braku wykonywania posługi kapłańskiej od momentu zachorowania tj. od dnia 25 czerwca 2011 roku.

Pozwany ZUS w odpowiedzi na odwołanie z dnia 10 grudnia 2012 roku wniósł o oddalenie żądania wnioskodawcy z tych samych względów, które legły u podstaw zaskarżonej decyzji.

Stanowisko Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie

Sąd Apelacyjny w Rzeszowie uznał, że apelacja jest nieuzasadniona i jako taka podlega oddaleniu. Zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego (Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych) w Przemyślu z dnia 14 marca 2013 roku, wbrew zarzutom zaskarżenia, jest wyrokiem trafnym i odpowiadającym prawu.

---

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), cz. II, s. 1–317; tekst polski: Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Pallottinum, Poznań 1984.

Nieporozumieniem jest stawiany przez skarżącego zarzut naruszenia prawa procesowego, tj. art. 233 KPC, co apelujący upatrywał w bezpodstawnym daniu wiary przez sąd I instancji informacjom władz kościelnych, mających stać w sprzeczności z jego oświadczeniami. Powoływane informacje Kurii Diecezjalnej w S. stanowiły wyjaśnienia dla sądu orzekającego w zakresie określenia statusu wnioskodawcy jako osoby duchownej w kontekście przepisów prawa kanonicznego – przy odmiennych w tym względzie twierdzeniach odwołującego – co w istocie stanowiło o dokonaniu przez Sąd Okręgowy w Przemyślu ostatecznej oceny prawnej sprawy w aspekcie tych dwóch różnych stanowisk.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie jedyną kwestią sporną wymagającą przesądzenia jest, czy na tak określoną datę wnioskodawca zachował status duchownego (bo tylko w tym wypadku zasadne stawało się przyjęcie, iż ponownie „powrócił” wówczas do obowiązkowego ubezpieczenia społecznego tej grupy ubezpieczonych). Sąd I instancji, przesądzając o tak określonym statusie ubezpieczeniowym odwołującego, oparł się w tym względzie na powołanych w informacji Kurii przepisach prawa kanonicznego, w świetle których odwołujący nie utracił stanu duchownego. To stanowisko zostało w całej rozciągłości podzielone przez sąd I instancji. Uzupełniając zaś w koniecznym zakresie naprowadzone w tym przedmiocie wywody Sądu Okręgowego, przy jednoczesnym odniesieniu się do zarzutów skarżącego Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, zauważył, że przepisy ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych² (dalej: u.s.u.s.), definiując osobę duchowną (art. 8, pkt 13) ograniczyły się do stwierdzenia, że jest to duchowny oraz członkowie zakonów męskich i żeńskich Kościoła [...], innych Kościołów i związków wyznaniowych z wyjątkiem alumnów seminariów duchownych, nowicjuszków, postulantów i juniorystów, którzy nie ukończyli 25. roku życia. Z kolei w art. 13 pkt 10 powołanej ustawy, określającym czasookres trwania obowiązkowego ubezpieczenia społecznego duchownych, stwierdzone zostało, iż rozciąga się on od dnia przyjęcia do stanu duchownego do dnia wystąpienia z tego stanu, a w przypadku alumnów seminariów duchownych, nowicjuszków, postulantów i juniorystów od dnia ukończenia 25 lat. Sąd Apelacyjny uznał za oczywiste, że ustawodawca nie był w żaden sposób władny do dookreślenia, w jaki sposób i na jakich zasadach następuje przyjęcie do stanu duchownego, jak i jego ustanie. Kościół rządzi się bowiem w tych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonując władzę duchowną i jurysdykcyjną. W konsekwencji powyższe stanowić więc musi podstawę do stosowania przepisów prawa kanonicznego dla określenia statusu ubezpieczeniowego wnioskodawcy, niezależnie od tego, że to

---

² Ustawa z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1009).

prawo wyznaniowe samo w sobie – jak słusznie podniósł apelujący – nie stanowi powszechnie obowiązującego źródła prawa w rozumieniu art. 87 Konstytucji RP. Źródłem tym są jednak powołane wyżej ustawy, czy umowa międzynarodowa, jaką jest Konkordat. W świetle zaś przepisów powołanego prawa, a konkretnie jego kan. 290, stan duchowny traci się wyłącznie przez:

- wyrok sądowy lub dekret administracyjny stwierdzający nieważność święceń,
- karę wydalenia nałożoną zgodnie z przepisami prawa,
- respekt Stolicy Apostolskiej.

Żaden z tak określonych przypadków w odniesieniu do D.K. nie wystąpił, co potwierdzone zostało w piśmie wyjaśniającym Kurii, na których to wyjaśnieniach oparł się Sąd I instancji w swoim rozstrzygnięciu. Status odwołującego jako księdza Kościoła [...] potwierdzony też został decyzją biskupa [...] z dnia 6 lutego 2013 roku nakładającą na niego upomnienie kanoniczne zgodnie z kan. 1339 i 1347 § 1 KPK.

W tym stanie rzeczy – w ocenie Sądu Apelacyjnego – w żaden sposób nie można zgodzić się ze skarżącym, iż dostatecznym dla ustania jego obowiązku ubezpieczenia społecznego jako osoby duchownej jest złożone w tym względzie oświadczenie o wystąpieniu ze stanu duchownego. Jak bowiem podniesiono wyżej, użyty w art. 13 pkt 10 u.s.u.s. zwrot „do dnia wystąpienia z tego stanu” należy tłumaczyć (w aspekcie prawa kanonicznego) jako sytuację związaną jedynie z przewidzianym tam przypadkiem utraty stanu duchownego. W przeciwnym bowiem razie, gdyby podzielić stanowisko wnioskodawcy, iż omawiany obowiązek ubezpieczenia społecznego opierać by się miał jedynie na oświadczeniach zainteresowanych, doprowadziłoby to wręcz do absurdalnych sytuacji, gdy także objęcie tym systemem ubezpieczenia uzależnione by zostało wyłącznie od tak określonej deklaracji, jako dnia przyjęcia do stanu duchownego w rozumieniu powołanego wyżej przepisu ustawy systemowej. Na koniec – w związku z zarzutami apelacji o braku właściwego uprzedzenia skarżącego co do jego sytuacji prawnej po dniu 1 września 2011 roku – Sąd Apelacyjny podniósł, że obowiązek ubezpieczenia społecznego powstaje z mocy samego prawa, przy spełnieniu przewidzianych ustawowo kryteriów³.

Podstawa prawna

Dla głosowanego orzeczenia istotne są przepisy prawa polskiego, jak i kanonicznego (wewnętrzne prawa Kościoła katolickiego). Do pierwszych z nich należą przepisy art. 13 pkt 10 u.s.u.s. Ustawodawca stanowi w nim, że: „Obowiązkowo

---

³ Por. wyrok SN z dnia 6 grudnia 1990 roku, II UR 9/90, OSP 1991/7-8/172.

ubezpieceniom emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu podlegają osoby fizyczne w następujących okresach: duchowni – od dnia przyjęcia do stanu duchownego do dnia wystąpienia z tego stanu, a w przypadku alumnów seminariów duchownych, nowicjuszków, postulantów i juniorystów – od ukończenia 25 lat”.

Do drugiej z grup należy przepis kan. 290 KPK. Głosi on, że: „Święcenia raz ważnie przyjęte nigdy nie tracą na ważności. Jednakże duchowny traci stan duchowny: 1. Przez wyrok sądowy lub dekret administracyjny, stwierdzający nieważność święceń; 2. Przez karę wydalenia nałożoną zgodnie z przepisami prawa; 3. Przez reskrypt Stolicy Apostolskiej, którego to reskryptu Stolica Apostolska udziela diakonom tylko z poważnych przyczyn, a prezbiterom z najpoważniejszych”.

Ocena stanowiska Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie

Stanowisko Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie należy ocenić aprobująco. Kwestią kluczową glosowanego wyroku, stanowiącą jednocześnie kontrowersję między stanowiskami organu administracyjnego i sądów z jednej strony, a odwołującego z drugiej jest odpowiedź na pytanie, jakie zdarzenie ma przesądzić o wyrejestrowaniu osoby duchownej z obowiązku ubezpieczeń społecznych, z tytułu pozostawania w stanie duchownym. Zdaniem odwołującego, wystarczającą jest jednostronne oświadczenie osoby duchownej. Zdaniem organu ubezpieczeniowego i sądów – przeciwnie. Ustawowy termin, użyty – jak to określił Sąd Apelacyjny w Rzeszowie – „niezbyt fortunnie”, a którym jest „wystąpienie ze stanu duchownego” należy utożsamiać jedynie z kanonicznym terminem „utrąty stanu duchownego”. Weryfikuje się on jedynie w decyzji odpowiednich organów Kościoła katolickiego.

Przepisy prawa polskiego zawarte w u.s.u.s. dobrze określają sytuację ubezpieczeniową osób duchownych. Wskazują bowiem, kim jest osoba duchowna, z jakim momentem podlega ona ubezpieczeniu oraz którym z ubezpieczeń podlega obowiązkowo, a którym dobrowolnie⁴. Jedynym wyjątkiem w tej konstrukcji jest brak definicji zdarzenia, w którym następuje wyrejestrowanie z ubezpieczeń. Ustawodawca co prawda określił go jako „wystąpienie ze stanu duchownego”, lecz go nie zdefiniował.

Wskazany brak przywołuje szersze pytanie o stosowanie prawa kanonicznego w prawie polskim. To zagadnienie budzi w literaturze prawniczej kontro-

---

⁴ Zob. T. Rakoczy, *Elementy korzystne dla duchownych w ustawie – System ubezpieczeń społecznych*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2009, nr 6, s. 190–193.

wersje⁵. W komentowanym przypadku, konieczność zastosowania przepisów prawa kanonicznego Sąd Apelacyjny w Rzeszowie słusznie wywiódł z autonomii Kościoła katolickiego, który w swoich sprawach rządzi się swoim prawem. To prawo wewnętrzne Kościoła stanowi o przyjęciu do stanu duchownego, o tym, czym ów stan jest, jak i konsekwentnie o tym, w jaki sposób następuje jego pozbawienie. Skoro ustawodawca na użytek ubezpieczeń społecznych uznał dwa pierwsze ze wskazanych zdarzeń kanonicznych, to konsekwentnie należy domniemywać, że uznaje także trzecie, które skutkuje wyrejestrowaniem z ubezpieczeń społecznych. Zaakceptowanie autonomii Kościoła katolickiego w zakresie pozycji kanonicznej osób duchownych, jak właściwie stwierdził Sąd Apelacyjny, musi stanowić podstawę do stosowania przepisów prawa kanonicznego, odnośnie do pojęć określających wskazane powyżej zdarzenia ubezpieczeniowe. Dlatego też aprobując należy odnieść się do pytania postawionego przez Sąd I Instancji Kurii Diecezjalnej w sprawie stanu kanonicznego odwołującego, a w szczególności dotyczące tego czy pozostaje on w stanie duchownym, w rozumieniu przepisów prawa kanonicznego. Kluczowa w przedmiotowej kwestii jest wypowiedź biskupa diecezji, że jednostronne oświadczenie o rezygnacji ze stanu duchownego nie wywiera żadnych skutków.

Akceptacji użytego przez ustawodawcę w art. 13 pkt 10 u.s.u.s. terminu „przyjęcie do stanu duchownego” należy doszukiwać się w przepisie art. 19 ust. 1 pkt ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Państwo polskie uznało w nim prawo legalnie istniejących Kościołów i związków wyznaniowych do ustanawiania duchownych, na własnych zasadach⁶. Tym samym, w przedmiotowej kwestii (w zakresie Kościoła katolickiego) ma zastosowanie w prawie polskim kan. 266 § 1 KPK, który przewiduje, że: „Przyjmujący diakonat staje się duchownym...”. Ponadto, w wykonywaniu tej szczególnej funkcji Kościołów, państwo polskie zobowiązało się także w art. 15 ust. 1 Konkordatu⁷, a także w art. 23 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku

---

⁵ R. Sobański, *Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 6, s. 3–17; M. Pietrzak, *Prawo kanoniczne w polskim systemie prawnym*, „Państwo i Prawo” 2006, z. 8, s. 16–31; P. Stanisław, *Źródła prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*. Materiały I Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny 14–16.01.2003 r.), red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 300–333; W. Uruszczak, *Recepcja prawa kanonicznego w obowiązującym prawie polskim*, „Annales Canonici” 2007, t. 3, s. 5–20.

⁶ Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1435). Art. 19 ust. 2 pkt 5: „Wypełniając funkcje religijne kościoły i inne związki wyznaniowe mogą w szczególności: ustanawiać, kształcić i zatrudniać duchownych”.

⁷ Art. 15 ust. 1 Konkordatu podpisanego między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską dnia 28 lipca 1993 roku: „Rzeczpospolita Polska gwarantuje Kościołowi katolickiemu prawo do swobodnego zakładania i prowadzenia szkół wyższych, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz instytutów naukowo-badawczych”.

państwa do Kościoła katolickiego w RP⁸ do uszanowania prawa Kościoła katolickiego do zakładania i prowadzenia seminariów duchownych, których celem jest kształcenie duchownych. Zasady ustanawiania duchownych rządzą się z kolei wewnętrznymi przepisami każdego ze związków wyznaniowych. W przypadku prawa kanonicznego Kościoła katolickiego zostały one wpisane do Rozdziału I „Formacja duchowieństwa” (kan. 232–264) KPK, jak i do innych dokumentów wykonawczych⁹. Tym samym wskazywanie przed odwołującego na zasadę świeckości państwa i brak przepisów prawa kanonicznego w katalogu konstytucyjnym źródeł prawa nie jest trafne.

Jak wskazał Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, stanowisko odwołującego, że oświadczenie woli osoby ubezpieczonej o niepodejmowaniu obowiązków wynikających ze stanu duchowego, ze skutkiem wyłączenia obowiązku ubezpieczeniowego jest wystarczające (jak także uważa P. Stanisław¹⁰), prowadzi do absurdu. Jak wynika z wykładni ścisłej przywołanego przepisu art. 13 pkt 10 u.s.u.s., obowiązek ubezpieczeń społecznych nie jest zależny od faktycznego podejmowania (lub jego braku) jakichkolwiek funkcji duszpasterskich. Ze wskazanego obowiązku nie zwalniają inne przepisy ustawy. Tym samym, jak argumentował odwołujący, fakt stanu jego zdrowia, który wykluczył go praktycznie z życia zawodowego, jak i (z roli) osoby duchownej i fakt, że nie podjął praktycznie pracy duszpasterskiej, nie ma wpływu na podległość obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym. Poza tym, podległość ubezpieczeniom społecznym osób duchownych jest obligatoryjna. Tym samym, osoba duchowna nie podlega co do zasady ubezpieczeniom społecznym dobrowolnie, na swój wniosek. Wykładając systemowo przepisy u.s.u.s. (dotyczące duchownych) należy podnieść, że dowolność podlegania ubezpieczeniom, w drodze jednostronnego oświadczenia woli, prawodawca przewiduje jedynie częściowo. Stanowią o niej mianowicie ubezpieczenie chorobowe (art. 11 ust. 2 u.s.u.s.), jak i objęcie ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi alumnów, nowicjuszy, postulantów i juniorystów,

---

⁸ Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w RP (t.j. Dz.U. 2019 r., poz. 1347). Art. 23 ust. 1: „Konferencji Episkopatu Polski, diecezjom i zakonom przysługuje prawo zakładania i prowadzenia wyższych seminariów duchownych...”.

⁹ T. Rincón-Pérez, *Formacja duchowieństwa* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 223–247.

¹⁰ Przedmiotowe stanowisko potwierdza P. Stanisław, uważając, że obowiązek ubezpieczeń społecznych osób duchownych ustaje w dniu, w którym osoba, ze względu na decyzje własne lub przełożonych, przestaje spełniać kryteria uwzględnione w definicji (np. jest wydalona ze stanu duchownego lub definitywnie porzuca funkcje duchowne z własnej woli), zob. P. Stanisław, *Ubezpieczenia z tytułu pozostawania w stanie duchownym* [w:] *Prawo wyznaniowe*, red. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisław, Warszawa 2011, s. 308.

którzy nie ukończyli 25. roku życia (art. 7 pkt 5 u.s.u.s.)¹¹. Poza osobami duchownymi ustawa wskazuje także na możliwość ubezpieczenia dobrowolnego z szeregu innych tytułów¹². Absurdalność tezy głoszonej przez odwołującego weryfikuje się także w sytuacji, w której duchowny zrezygnowawszy z ubezpieczenia, po czasie zmieniłby zdanie i ponownie zgłosiłby się do niego, z tytułu stanu duchownego. Jednostronne oświadczenie woli, mające na celu wyłączenie osoby ubezpieczonej z ubezpieczeń obowiązkowych, w prawie ubezpieczeń społecznych nie może mieć zastosowania.

Ponadto konieczność zastosowania przepisów prawa kanonicznego wynika także z zasad wykładni przepisów prawa. Jak słusznie uważa L. Morawski, z wykładni języka fachowego (którym tym przypadku są przepisy prawa kanonicznego) należy skorzystać jedynie wówczas, gdy dyrektywy wcześniejszych wykładni, a więc języka prawnego i prawniczego nie dają efektu¹³. Skoro prawodawca w u.s.u.s. nie wyjaśnił, na czym polega owo „wystąpienie ze stanu duchownego” (a tym samym nie wskazał, z jakim momentem przestaje wiązać go obowiązek ubezpieczeniowy), należy skorzystać z przepisów prawa kanonicznego, które te zdarzenia definiują. Ściśle, prawo kanoniczne nie posługuje się przedmiotowym terminem. Przywołany przez Sąd Apelacyjny kan. 290 KPK stanowi jedynie o „ustracie stanu duchownego”. KPK wskazuje, że stan duchowny traci się wyłącznie przez: wyrok sądowy lub dekret administracyjny stwierdzający nieważność święceń; karę wydalenia nałożoną zgodnie z przepisami prawa; reskrypt Stolicy Apostolskiej.

Nasuwa się pytanie czy w prawie kanonicznym możliwa jest skuteczna rezygnacja z „udziału w kapłaństwie” i to w drodze jednostronnego oświadczenia woli, złożonego przez osobę duchowną? Odpowiedź na to pytanie, po przeanalizowaniu sposobów utraty stanu duchownego, wskazanych ekskluzywnie w kan. 290 KPK, brzmi negatywnie. Oprócz karnego wydalenia ze stanu duchownego, do własnych kompetencji duchownego należy jedynie możliwość wnioskowania do odpowiednich organów Stolicy Apostolskiej o uznanie swoich święceń za nieważne lub o wydanie reskryptu (zgody) o przeniesienie do stanu świeckiego. W każdym z tych przypadków decyzja należy do Stolicy Apostolskiej. W braku wskazanej decyzji, duchowny skutecznie nie występuje ze stanu duchownego i ma obowiązek pozostawania w nim i podejmowania powierzonego mu kanonicznego

¹¹ Zob. P. Stanisławski, *Ubezpieczenia z tytułu pozostawania w stanie duchownym...*, *op.cit.*, s. 309.

¹² Zob. art. 7 u.s.u.s.: „Prawo do dobrowolnego objęcia ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi przysługuje osobom, które nie spełniają warunków do objęcia tymi ubezpieczeniami obowiązkowo”.

¹³ L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, wyd. III, Toruń 2014, s. 115–116.

urzędu (funkcji). Jedynie poważne argumenty, zgodnie z kan. 274 § 1 KPK, mogą usprawiedliwić duchownego od przyjęcia i wiernego wypełnienia powierzonego mu urzędu¹⁴. Podobnie, nie jest możliwa skuteczna „rezygnacja” z udziału w Kościele katolickim przez wiernego świeckiego, po przyjętym przez niego sakramencie chrztu. Za przedmiotowym stanowiskiem, będącym wyrazem stosowania prawa kanonicznego w prawie polskim, opowiadają się zarówno organy administracyjne¹⁵, NSA¹⁶, jak i doktryna¹⁷.

Badając zasadność sformułowania „wystąpienie ze stanu duchownego”, należy mieć także na uwadze, że ustawodawca w art. 8 ust. 13 u.s.u.s. podał szeroką definicję osób duchownych. Mieszczą się w niej, obok osób duchownych w rozumieniu prawa kanonicznego (do których należy osoba odwołującego), także inne, będące dla prawa kanonicznego osobami świeckimi. Są nimi po pierwsze członkowie zakonów męskich i żeńskich Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, a także po drugie alumni seminariów duchownych, nowicjusze, postulanci i junioryści, którzy ukończyli 25. rok życia¹⁸. Każda z dwóch wskazanych grup, w odmienny sposób może dokonać „wystąpienia ze swojego stanu”. Czynność ta jest prostsza w przypadku drugiej ze wskazanych grup, a więc: alumnow seminariów duchownych, nowicjuszy, postulantów i juniorystów, którzy ukończyli 25. rok życia. Jako niewłączeni do swoich instytutów przez formalną inkorporację mogą przez jednostronne oświadczenie woli zrezygnować z dalszej formacji przygotowującej ich do wstąpienia do stanu zakonnego. W ich przypadku weryfikuje się wskazana przez odwołującego kategoria „jednostronnej rezygnacji”. Inaczej sprawa wygląda w przypadku członków zakonów (męskich i żeńskich), którzy w celu odejścia ze swoich wspólnot muszą uzyskać indult odejścia. Prawo kanoniczne przewiduje jego otrzymanie zarówno przez zakonnika o ślubach czasowych (kan. 688 KPK), jak i po złożeniu ślubów wieczystych (kan. 691 KPK). Podobnie, jak w przypadku

---

¹⁴ T. Rincón-Pérez, *Obowiązki i prawa duchownych* [w:] *Kodeks Prawa...*, *op.cit.*, s. 256–257.

¹⁵ Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych w decyzji z dnia 22 listopada 2018 roku uznał swoją niekompetencję w zakresie sprostowania danych osobowych w związku z dokonaniem przez Skarżącą aktu apostazji, zob. M. Czelný, *W sprawie skuteczności wystąpienia z Kościoła katolickiego: Uwagi dotyczące decyzji z dnia 28 listopada 2018 wydanej przez Prezesa Urzędu Ochrony danych osobowych*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2020, 23, s. 525–537. Prezentowane stanowisko jest zgodne z wcześniejszym, zajmowanym przez Głównego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, na podstawie art. 43, ust. 1, pkt 3 obowiązującej wówczas ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 roku o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 1997 r., nr 133, poz. 883).

¹⁶ Zob. wyrok NSA z dnia 27 marca 2013 roku, I OSK 932/12, OSP 2014/2/14.

¹⁷ Zob. stanowiska przedstawione w: T. Rakoczy, *Problemy prawne w ustalaniu pozycji kanonicznej członków rodziny nuklearnej*, Kraków 2022, s. 62–64.

¹⁸ T. Rakoczy, *Elementy korzystne dla duchownych...*, s. 190–192.

reskryptu osoby duchownej, zakonnik może jedynie wnioskować o indult, którego udzielenie należy do kompetencji odpowiednich organów Stolicy Apostolskiej (w przypadku instytutów na prawie papieskim) lub do biskupa diecezjalnego (w przypadku instytutów na prawie diecezjalnym)¹⁹. Oprócz indultu odejścia, zakonnik może zostać także wydalony ze swojego instytutu zakonnego, decyzją swoich przełożonych. Wydalenie następuje jednak – jak przewiduje kan. 700 KPK – po potwierdzeniu dokonany przez Stolicę Apostolską²⁰. Reasumując, jedynie więc w przypadku „kandydatów” do szeroko rozumianego stanu duchownego, ustawowa kategoria „wystąpienia ze stanu duchownego” ma swoje słuszne zastosowanie. Należy jednak zauważyć, że przywołane osoby nie stanowią kluczowej grupy osób duchownych, które obejmuje obowiązek ubezpieczeń społecznych.

W tym miejscu warto zbadać, do jakiego efektu prowadzi wykładnia terminu „rezygnacji ze stanu duchownego” w języku potocznym i czy harmonizuje ona z dokonanymi uprzednio efektami dyrektyw²¹. Jak podaje *Słownik języka polskiego*, frazę „wystąpić z klasztoru, ze stanu duchownego” należy rozumieć jako wyjść, porzucić, opuścić²². Nowsze słowniki nie analizują przedmiotowego terminu w kontekście stanu duchownego, lecz podają interpretację wskazanego czasownika w sensie ogólnym. Wskazują, że „wystąpić” należy rozumieć jako: „zrezygnować z członkostwa lub uczestnictwa w czymś: wystąpić z wojska, z partii”²³; „skreślić się z listy członków jakiegoś towarzystwa, jakiejś organizacji, zrezygnować z uczestnictwa w czym, wypisać się”²⁴; „przestać być członkiem organizacji, towarzystwa itp.”²⁵. Przywołane słowniki sugerują jednostronne oświadczenie woli o wyłączeniu się z funkcjonowania w stanie duchownym czy w innej strukturze społecznej. Taka interpretacja nie koresponduje z kanoniczną utratą stanu duchownego.

Pomocniczo Sąd Apelacyjny w Rzeszowie powiązał pozostawanie w stanie duchownym z inkardynacją. Stanowi ona odmienną instytucję prawa kanonicznego. Polega na przypisaniu osoby duchownej do określonej struktury Kościoła,

¹⁹ B.W. Zubert, *Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego. Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983*, Lublin 1990, s. 209–217; T. Rincón-Pérez, *Wyjście z instytutu* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 549–552.

²⁰ T. Rincón-Pérez, *Wydalanie zakonników z instytutu* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 556; B.W. Zubert, *Instytuty życia konsekrowanego...*, *op.cit.*, s. 218–236.

²¹ L. Morawski, *Zasady wykładni...*, *op.cit.*, s. 81–83.

²² J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, t. VII, Warszawa 1919, s. 1046.

²³ E. Sobol, *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1996, s. 1220.

²⁴ W. Doroszewski, *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, t. X, Warszawa 1968, s. 257.

²⁵ S. Dubisz, *Wystąpić, występować* [w:] *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa 2003, s. 686.

k którą w przypadku odwołującego może być: jednostka hierarchiczna: (archi) diecezja, prałatura personalna albo jednostka, nie mająca takiego charakteru, jak: instytut życia konsekrowanego lub stowarzyszenie życia apostołskiego. Stolica Apostołska udzieliła także zdolności inkardynowania duchownych niektórym kleryckim stowarzyszeniom wiernych. Racja inkardynacji została wskazana w kan. 265 KPK *in fine* i zawiera się w trosce o uniknięcie funkcjonowania duchownych nikomu niepodlegających, czyli tułaczy²⁶. Duchowni mogą zmieniać inkardynację, ale jedynie o ile uzyskają zgodę przełożonego innej struktury kościelnej (kan. 267 KPK). Inkardynacja potwierdza pozostawanie w stanie duchownym, lecz *a contrario*, jej brak czy jakiegokolwiek trudności w jej zakresie nie wywierają wpływu na pozostawanie w stanie duchownym, a tym samym na obowiązek ubezpieczeń społecznych. Literalnie, brak inkardynacji (czy jakiegokolwiek nieprawidłowości w jej zakresie) nie został włączony do katalogu z kan. 290 KPK, wskazującego na utratę stanu duchownego.

Podsumowując, jak wskazuje analiza aktualnego stanu prawnego, w określeniu zdarzenia skutkującego wyrejestrowaniem z obowiązkowych ubezpieczeń społecznych ma miejsce niewłaściwa wykładnia synonimiczna²⁷, utożsamiająca różne pojęcia, a mianowicie: ustawową rezygnację ze stanu duchownego z kanoniczną jego utratą oraz wydaleniem z instytutu zakonnego. Jak wskazał słusznie Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, komentowane pojęcie ustawowe jest „niefortunne”, nie ma odniesienia do prawa kanonicznego, którego terminy w przedmiotowym zakresie należy stosować. Stąd *de lege ferenda* należy zgłosić o dokonanie zmiany w przepisie art. 13 ust. 10 u.s.u.s. w taki sposób, by wyłączenie z obowiązkowych ubezpieczeń społecznych osób duchownych wyznaczały: utrata lub wydalenie ze stanu duchownego lub rezygnacja z przygotowania do niego, po powstającym obowiązku ubezpieczeniowym.

Bibliografia

Literatura

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), cz. II; tekst polski: Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Pallottinum, Poznań 1984.
- Czelný M., *W sprawie skuteczności wystąpienia z Kościoła katolickiego: Uwagi dotyczące decyzji z dnia 28 listopada 2018 wydanej przez Prezesa Urzędu Ochrony danych osobowych*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2020, 23.

²⁶ T. Rincón-Pérez, *Święci szafarze, czyli duchowni [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz...*, *op.cit.*, Kraków 2011, s. 249.

²⁷ L. Morawski, *Zasady wykładni ...*, *op.cit.*, s. 117–118.

- Doroszewski W., *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, t. X, Warszawa 1968.
- Dubisz S., *Wystąpić, występować* [w:] *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa 2003.
- Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W., *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, t. VII, Warszawa 1919.
- Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, wyd. III, Toruń 2014.
- Pietrzak M., *Prawo kanoniczne w polskim systemie prawnym*, „Państwo i Prawo” 2006, z. 8.
- Rakoczy T., *Elementy korzystne dla duchownych w ustawie – System ubezpieczeń społecznych*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2009, nr 6.
- Rakoczy T., *Problemy prawne w ustalaniu pozycji kanonicznej członków rodziny nuklearnej*, Kraków 2022.
- Rincón-Pérez T., *Formacja duchowieństwa* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego*, red. P. Majer, Kraków 2011.
- Rincón-Pérez T., *Wydalanie zakonników z instytutu* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011.
- Rincón-Pérez T., *Wyjście z instytutu* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011.
- Rincón-Pérez T., *Święci szafarze, czyli duchowni* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz...*, *op.cit.*, Kraków 2011
- Sobański R., *Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 6.
- Sobol E., *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1996.
- Stanisz P., *Ubezpieczenia z tytułu pozostawania w stanie duchownym* [w:] *Prawo wyznaniowe*, red. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisz, Warszawa 2011.
- Stanisz P., *Źródła prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*. Materiały I Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny 14–16.01.2003 r.), red. A. Mezglewski, Lublin 2004.
- Uruszczak W., *Recepcja prawa kanonicznego w obowiązującym prawie polskim*, „Annales Canonici” 2007, t. 3.
- Zubert B.W., *Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego. Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983*, Lublin 1990.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1435).
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w RP (t.j. Dz.U. 2019 r., poz. 1347).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 1997 r., nr 133, poz. 883).
- Ustawa z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1009).

Orzecznictwo

- Wyrok SN z dnia 6 grudnia 1990 roku, II UR 9/90, OSP 1991/7-8/172.
- Wyrok NSA z dnia 27 marca 2013 roku, I OSK 932/12, OSP 2014/2/14.